

Kopsavilkums

Noslēguma izvērtējums "ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 3.prioritārā virziena "Mazo un vidējo komersantu konkurētspēja" sagatavots atbilstoši 2023.gada 12.janvārī noslēgtajam līgumam starp Finanšu ministriju un SIA "Ernst & Young Baltic". Tā mērķis ir izvērtēt Eiropas Savienības fondu 2014.–2020.gada plānošanas perioda darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 3.prioritārā virziena atbalsta pasākumu ieguldījumu tautsaimniecības transformācijā uz augstāku pievienoto vērtību, produktivitāti un efektīvāku resursu izmantošanu, lietderību un efektivitāti, novērtēt ieguldījumu ietekmi attiecībā uz komersantu konkurētspējas veicināšanu. Mērķa sasniegšanai veikta padziļināta atbalsta pasākumu analīze, tai skaitā novērtējot ietekmi uz komersantu darbību raksturojošajiem rādītājiem – apgrozījumu, peļņu, nodarbināto skaitu, eksportu, nomaksātajiem nodokļiem, radīto darba vietu skaitu, u.c.

Izvērtējuma tvērumā ietilpst ES fondu 2014.-2020.gada plānošanas perioda darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 3.prioritārā virziena četri specifiskie atbalsta mērķi un tajos ietilpstošie pasākumi:

- ▶ 3.1.1.SAM "Sekmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs" un tā septiņi pasākumi,
- ▶ 3.1.2.SAM "Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu" un tā divi pasākumi,
- ▶ 3.2.1.SAM "Palielināt augstas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu eksporta proporciju" un tā divi pasākumi,
- ▶ 3.3.1.SAM "Palielināt privāto investīciju apjomu reģionos, veicot ieguldījumus uzņēmējdarbības attīstībai atbilstoši pašvaldību attīstības programmās noteiktajai teritoriju ekonomiskajai specializācijai un balstoties uz vietējo uzņēmēju vajadzībām".

Kopējais ES fondu finansējuma apjoms Izvērtējuma tvērumam ir vairāk nekā 357 miljoni EUR.

DP "Izaugsme un nodarbinātība" Eiropas Komisijā ir apstiprināta 2014.gada 11.novembrī. Tās 3.prioritārā virziena ieviešana ir notikusi laika periodā, sākot no 2016. gada, un nav noslēgusies Izvērtējuma sagatavošanas laikā. DP izmaksu attiecināmības termiņš ir 2023.gada 31.decembris.

Noslēguma izvērtējumā izmantotas pētniecības metodes:

- ▶ Literatūras (politikas plānošanas un citu saistīto dokumentu) izpēte un analīze;
- ▶ Kvalitatīvās datu analīzes metodes, t.sk. gadījumu analīze, cēloņsakarību analīze,
- ▶ Kvantitatīvās datu analīzes metodes, t.sk. Kaplana-Meiera izdzīvošanas novērtējums, sviras efekts, statistikas datu analīze, rādītāju sasniegšanas analīze,
- ▶ Ekonometriskās datu analīzes metodes, t.sk., kontrafaktuālā analīzes metode "Atšķirība-atšķirībā", ražošanas funkcija, korelāciju analīze,
- ▶ ES fondu ieguldījumu efektivitātes novērtējums uz kontrafaktuālajā analīzē gūtajiem rezultātiem.

Noslēguma izvērtējuma galvenie secinājumi:

Konkurētspēja un produktivitāte

1. Vērtējot atbalstīto komersantu konkurētspējas izmaiņas, pētījumā secināts, ka ne vienmēr apstiprinās uzņēmumu konkurētspējas priekšrocības, pateicoties saņemtajam ES fondu atbalstam. Kopējā faktoru produktivitāte (no angļu val. *Total Factor Productivity (TFP)*) kā apkopojošs rādītājs uzņēmumu konkurētspējai dažādu pasākumu ietvaros atbalstītajiem

uzņēmumiem pēc atbalsta saņemšanas ir gan pieaugusi, gan samazinājusies. Lielākais pieaugums attiecas uz 3.2.1.2.pasākumu "Starptautiskā konkurētspēja" – tāpat, pasākumu, kas tiešā veidā vērsts uz eksporta veicināšanu.

2. Atbalstītajiem uzņēmumiem salīdzinoši biežāk pēc intervences pieaug kapitāla produktivitāte salīdzinājumā ar darbaspēka produktivitātes pieaugumu. Tas norāda uz joprojām aktuālu problemātiku saistībā ar darbaspēka kvalifikāciju un efektīvu tā izmantošanu.
3. Vērtējot uzņēmumu konkurētspējas izmaiņu pēc dažādiem to darbības rādītājiem, salīdzinoši biežāk ES fondu atbalsta rezultātā apstiprinās eksporta pieaugums nekā apgrozījuma pieaugums. Tas norāda, ka uzņēmumi veiksmīgāk ir paplašinājušies esošajos vai iekļāvušies jaunos eksporta tirgos nekā kāpinājuši apgrozījumu. Atsevišķos gadījumos pēc saņemtā ES fondu atbalsta vērojama pozitīva ietekme uz darbinieku skaitu, taču šis efekts nekad nesaglabājas vidējā termiņā.
4. Vērtējot visus ES fondu atbalstu saņēmušos komersantus 3.PV ietvaros pēc to saņemtā atbalsta jomas NACE2 koda, visbiežāk pārstāvētās nozares ir pārtikas produktu ražošana (395 uzņēmumi), koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana (357) un datorprogrammēšana, konsultēšana un saistītas darbības (305). Neviena no 10 visbiežāk pārstāvētajām nozarēm nepieder pie augstas zināšanu ietilpības nozarēm pēc OECD nozaru zināšanu intensitātes klasifikācijas, tikai divas no nozarēm (datorprogrammēšana, konsultēšana un saistītas darbības un ķīmisko vielu un ķīmisko produktu ražošana) pieder pie vidēji augstas zināšanu ietilpības nozarēm. Tādējādi ES fondu atbalstam ir neizmantots potenciāls ekonomikas transformācijai uz augstākas pievienotās vērtības nozarēm tautsaimniecībā kopumā.

Lietderība

5. 3.PV atbalsts kopumā aptvēris 4680 komersantus, kas ir 4,3% no aktīvo uzņēmumu skaita Latvijā 2021.gadā, tādējādi adresējot katru divdesmit piekto Latvijā strādājošo uzņēmumu. Lielākais atbalstīto MVK skaits attiecas uz 3.2.1.2.pasākumu "Starptautiskā konkurētspēja" un 3.1.1.6.pasākumu "Biznesa inkubatori", tādējādi no mērķa auditorijas viedokļa visvairāk atbalstot eksporta veicināšanas un uzņēmējdarbības uzsākšanas aktivitātes.
6. ES fondu finansējums atbalstījis 1780 jaundibinātus MVK, to dzīvotspēja ir salīdzinoši augstāka nekā uzņēmumiem caurmērā, taču, salīdzinot 2014.gadu un 2021.gadu, ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits valstī ir līdžīgs. Tādējādi ES fondu finansējums kā faktors vidējā termiņā nav bijis pietiekami spēcīgs uzņēmējdarbības vides aktivizēšanai.
7. 3.prioritārā virziena aptvertie SAM ir sekmējuši straujas izaugsmes komersantu attīstību valstī, taču šis atbalsts nav bijis galvenais faktors straujas izaugsmes komersantu skaita izmaiņām.
8. No publiskās politikas veidotāju viedokļa kā pozitīvs faktors atzīmējams atbalstīto uzņēmumu nomaksāto nodokļu pieaugums kā īstermiņā, tā vidējā termiņā, tādējādi sniedzot salīdzinoši lielāku ieguldījumu valsts ieņēmumos nekā ES fondu neatbalstīto uzņēmumu gadījumā.

Efektivitāte

9. 3.prioritārā virziena atbalsta ieviešana uzsākta 2016.gadā, esot laika nobīdei kopš plānošanas perioda sākuma, kas ir ietekmējis to, ka 2023.gada vidū, 6 mēnešus pirms attiecināmības perioda beigām, finansējums ne pilnībā ir nogādāts mērķa grupai MVK. Lielākās atkāpes no ES fondu finansējuma piešķiruma mērķiem vērojamas finanšu instrumentu pasākumiem, kopumā 17% finanšu instrumentu finansējuma neesot ieguldītam darījumos.
10. Piemērojot kaskādes ieviešanas mehānismu vairumam 3.prioritārā virziena pasākumu, katrs iesaistītais kaskādes līmenis prasa resursus finansējuma administrēšanai. Atkarībā no atbalsta

satura un ieviešanas veida tas var veidot līdz pat 20% no pasākumam pieejamā ERAF finansējuma apjoma.

11. Šī izvērtējuma ietvaros kaskādes ieviešanas modeļa trūkumi atspoguļojas saistībā ar datu nepilnīgu pieejamību KPVIS par ALTUM un LIAA atbalstītiem uzņēmumiem, kur KPVIS nepieciešami uzlabojumi kā datu lauku uzkrāšanā, tā datu kvalitātes kontrolē. Uzkrātie datu lauki KPVIS par MVK kā atbalsta saņēmējiem finanšu instrumentu gadījumā atšķiras no grantu atbalsta – ja finanšu instrumentu gadījumā KPVIS paredz atsevišķu datu lauku par galasaņēmēja atbalstītā projekta jomas NACE2 kodu, tad grantu atbalsta gadījumā LIAA šāda satura datus iekļauj datu laukā par galasaņēmēja galveno darbības jomu pēc NACE2, kā nosaukums norāda uz uzņēmuma pamatdarbības NACE2 kodu, ne atbalstītā projekta jomu.
12. Vērtējot ES fondu ieguldījumu efektivitāti uzņēmumu līmeni, visbiežāk starp pasākumiem tā ir būtiska attiecībā pret nomaksāto nodokļu apjoma pieaugumu, retāk – attiecībā par apgrozījuma un neto peļņas pieaugumu.